

Γλώσσα και Κοινωνία

Ενότητα 7: Γλωσσικός σεξισμός και Μέσα

Περικλής Πολίτης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Γλωσσικός σεξισμός και Μέσα

*(Βλ. και Τσοκαλίδου Ρούλα (2001). Γλώσσα και φύλο. Στο
Χρηστίδης Α.Φ. (επιμέλεια) Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη
γλώσσα)*

Εισαγωγικά

- Το (βιολογικό/κοινωνικό) φύλο (sex/gender) καταλαμβάνει, από την πρώτη στιγμή της ζωής μας, κεντρική θέση στη διαμόρφωση της ατομικής και κοινωνικής μας ταυτότητας.
- Επιπλέον, σε συνάρτηση με την κοινωνικοοικονομική τάξη, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και την καταγωγή, **το φύλο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της κοινωνιογλωσσικής μας συμπεριφοράς.**
- Επικεντρώνουμε τη σύντομη ανάλυση που ακολουθεί
 - α) στο επίπεδο της τυποποιημένης **γλωσσικής δομής** και
 - β) στο πλαίσιο της **επικοινωνιακής ικανότητας** των δύο φύλων.

Εισαγωγικά

- Το πρώτο τμήμα της ανάλυσης αυτής αφορά το θέμα της άνισης αντιπροσώπευσης των δύο φύλων στην γλώσσα, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως **γλωσσικός σεξισμός**, και το δεύτερο την ανίχνευση των διαφορών των δύο φύλων ως προς τη γλωσσική τους συμπεριφορά.
- Η κατανόηση των διαφορών αυτών είναι σημαντική για την καλύτερη διαπραγμάτευση των διαπροσωπικών σχέσεων των δύο φύλων και, κατ' επέκταση, τον περιορισμό του κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών.

Γλωσσικός σεξισμός

Σεξισμός είναι η πρακτική της διάκρισης ενός ατόμου με γνώμονα το φύλο του. Στη σύγχρονη κοινωνία, η διάκριση αυτή γίνεται εις βάρος των γυναικών, γεγονός που αντικατοπτρίζεται και στη γλωσσική μας χρήση και συμπεριφορά (γλωσσικός σεξισμός).

1. Η γλωσσική δομή

Παρακάτω περιγράφονται τα βασικά επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (μορφολογικό, συντακτικό και σημασιολογικό) υπό το πρίσμα του γλωσσικού σεξισμού.

Γραμματική

Η ελληνική γλώσσα, όπως και πολλές άλλες, διαθέτει **γραμματικό γένος**.

Ο προσδιορισμός "γραμματικό" χρησιμοποιείται, επειδή κατά κανόνα δεν υπάρχει σύμπτωση γραμματικού και φυσικού γένους.

Σε περιπτώσεις φυσικής, και αναμενόμενης γραμματικής, συνύπαρξης αρσενικών και θηλυκών οντοτήτων, **το αρσενικό γραμματικό γένος υπερισχύει**.

Για παράδειγμα, η φράση όλοι οι καθηγητές και οι μαθητές μπορεί να αναφέρεται μόνο σε καθηγητές και μαθητές αρσενικού γένους, αλλά ταυτόχρονα και σε μαθήτριες και καθηγήτριες.

Γραμματική

Άνθρωπος, γονιός, υιοθεσία, ανδραγάθημα, επάνδρωση κτλ

Ο κόσμος έρχεται, οι Αθηναίοι έχουν συνηθίσει να γιορτάζουν κτλ

Η παραδοσιακή χρήση του αρσενικού γένους για να εκφράσει και τα δύο γένη, εκτός από το γεγονός ότι επικαλύπτει το θηλυκό γένος, δημιουργεί και αμφισημία, μια και μπορεί να σημαίνει μια ομάδα ανδρών ή μια ομάδα από άντρες και γυναίκες.

1.1 Μορφολογία (1)

- Πολλά λεξιλογικά στοιχεία δεν σχηματίζουν θηλυκό

(ο/η θεατής [αλλά ακροάτρια, τηλεθεάτρια], ο/η κάτοχος, ο/η δικαιούχος)

- Θηλυκά επαγγελματικά

(η εισαγγελέας, η πρωτοδίκης, η τμηματάρχης, η λέκτορας, η γραμματέας, η δακτυλογράφος)

η πρόεδρος vs η προεδρίνα

η βουλευτής vs η βουλευτίνα

η δήμαρχος vs η δημαρχίνα

η πρύτανης vs η πρυτάνισσα

η γιατρός vs η γιατρίνα

η δικηγόρος vs η δικηγορίνα

η αρχιτέκτων vs η αρχιτεκτόνισσα

η ταξιτζής vs η ταξιτζού

η θυρωρός vs η θυρωρίνα

ο φούρναρης / η φουρνάρισσα
ο μανάβης / η μανάβισσα

1.1 Μορφολογία (2)

- Μέχρι πρότινος ήταν συχνές οι καταλήξεις για τη δήλωση του ανδρώνυμου (*Γιώργαινα, Βασίλαινα, Κώσταινα*)
- Σύνθετα ανδρώνυμα
Τελαλογιάνναινα
Τσαγκαροχρήσταινα
- Αγγελτήρια κηδειών (*Ελένη, χήρα Θάνου Παπαδόπουλου*)
- Το θηλυκό ορισμένων ζώων χρησιμοποιείται για χαρακτηρισμό των γυναικών ιδιαίτερα αρνητικό (*σκύλα, αλόγα, φοράδα, βουβάλα, γουρούνα, σκρόφα [ιταλ.]*)

1.2. Σύνταξη

- Είναι χαρακτηριστικό ότι στις περισσότερες καθιερωμένες φράσεις όπου εμφανίζονται και τα δύο φύλα, το αρσενικό προηγείται:

Ο Αδάμ και η Εύα

Ο Αντώνιος κι η Κλεοπάτρα

Ο κύριος και η κυρία Παπαδοπούλου

Το αντρόγυνο

- Οι περιπτώσεις στις οποίες προηγείται ο θηλυκός τύπος είναι στερεότυπες.

Η νύφη κι ο γαμπρός

Η Χιονάτη κι οι 7 νάνοι

Η έκφραση λ.χ. *Κυρίες και κύριοι* εκφράζει την αβρότητα προς το λεγόμενο "αδύναμο" φύλο.

1.3. Σημασιολογία (1)

- Σε επίπεδο σημασιολογίας, ο γλωσσικός σεξισμός στα ελληνικά γίνεται εύκολα ορατός από μια απλή περιδιάβαση στα σημασιολογικά πεδία των λημμάτων **άντρας** και **γυναίκα**.
- Οι εκφράσεις που συνδέονται με την έννοια 'γυναίκα' έχουν συνήθως μειωτική σημασία.
- Επίσης, τα περισσότερα λήμματα με πρώτο συνθετικό το **γυναίκα** έχουν και αυτά μειωτική χρήση και ερμηνεία (π.χ., το γυναικοδουλειά).

1.3. Σημασιολογία (2)

- Α. Τα συνώνυμα του λήμματος "γυναίκα" είναι: η γυναίκα του δρόμου, του πεζοδρομίου, η τιποτένια, η γυναικάρια, η αλόγα, η αντρογυναίκα, η αρκούδα, η βουβάλα κλπ.
- Τα αντίστοιχα συνώνυμα του λήμματος "άντρας" είναι: αντρείος, αντρειωμένος, αντρόκαρδος, γενναιόκαρδος, γενναίος, γενναιόψυχος, παλικάρια κλπ.

Δαγκίτσης, Κ. 1986. Λεξικό Συνωνύμων. Αθήνα: Ι. Γ. Βασιλείου.

1.3. Σημασιολογία (3)

- **Β. γυναικοδουλειά:** 1. (για άντρα) ερωτική υπόθεση, ερωτοδουλειά: *Αιτία του καβγά τους ήταν μια ~*. 2. (πληθ.) κακολογίες, κουτσομπολιά, μικρότητες που, σύμφωνα με την αντίληψη που επικρατεί, προσιδιάζουν σε γυναίκες [γυναικο- + δουλειά]
Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής 1998. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].
- **γυναικοδουλειά:** 1. (μειωτ.) ασχολία που ταιριάζει σε γυναίκα και θεωρείται χαμηλού επιπέδου και ανάξια λόγου: *θεωρούσε το σκούπισμα και το σφουγγάρισμα γυναικοδουλειές*. 2. ερωτική περιπέτεια με γυναίκα: *υποψιάστηκε ότι κάποια ~ ήταν στη μέση ΣΥΝ. τσιλημπούρδισμα*.
Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

1.3. Σημασιολογία (4)

- Εκφράσεις, εξάλλου, όπως *γύναιο, γυνή της απωλείας, η γυναίκα του δρόμου, η γυναίκα του πεζοδρομίου* παραπέμπουν στην ηθική και μας προκαταλαμβάνουν σε βάρος της γυναικείας σεξουαλικότητας.
- Γενικά, οι λέξεις και οι εκφράσεις αυτές αποτελούν τους σημαδεμένους τύπους αντίστοιχων ουδέτερων, γεγονός που δηλώνει ότι η γυναικεία συμπεριφορά και οι γυναικείες δραστηριότητες ορίζονται με βάση ένα ανδρικό πρότυπο που θεωρείται ο κανόνας. Για παράδειγμα, η λέξη *γυναικοκουβέντες* σημαδεύεται αρνητικά σε σχέση με το *κουβέντες*, που χρησιμοποιείται για την ανάλογη ανδρική δραστηριότητα, ελλείψει μάλιστα του **ανδροκουβέντες*.
- Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται και από το ότι οι καταγραμμένες στα λεξικά λέξεις και εκφράσεις που έχουν ως αντικείμενο αναφοράς τη γυναίκα υπερτερούν ποσοτικά σε σχέση με τις αντίστοιχες για τους άντρες.

1.3. Σημασιολογία (5)

- *αντραγάθημα, αντραγαθία, αντράκι, άντρακλας, αντρεία, αντρείύω, αντρειοσύνη, αντρειωμένος, -η, -ο, αντρίκειος, αντρικός, άντρο, αντρόγενο (ή αντρόγυνο), αντρογυναίκα, αντρογυνοχωρίστρα, αντροχωρίστρα.*
- *γυναικάκι, γυναικάκιας, γυναικάρα, γυναικαριό, γυναικάς, γυναικείος, γυναικίσιος, -ια, -ιο, γυναικίστικος, γυναικοδουλειά, γυναικοθέμι, γυναικοκαθγάς, γυναικοκατακτητής, γυναικόκοσμος, γυναικοκουβέντα, γυναικοκρατία, γυναικοκρατούμαι, γυναικολόι, γυναικολόγια, γυναικολογικός, -ή, -ό, γυναικολόγος, γυναικομάνι, γυναικομανία, γυναικόμορφος, -η, -ο, γυναικόπαιδα, γυναικούλα, γυναικοφοβία, γυναικωνίτης, γυναικωτός, -ή, -ό, γύναιο, γυνή της απωλείας.*
Λεξικό Εμμανουήλ Κριαρά, 1995.
- Για την αντιμετώπιση του γλωσσικού σεξισμού στο επίπεδο της γλωσσικής δομής, απαιτείται μια ευρύτερα κριτική αντιμετώπιση των γλωσσικών μας δεδομένων. Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν [προταθεί εναλλακτικές προτάσεις](#) από τη σχετική βιβλιογραφία.

Εκπαίδευση-ΜΜΕ-Πολιτική (1)

Κείμενο 1: Τσοκαλίδου, Ρ. 1996. *Το φύλο της γλώσσας. Οδηγός μη-σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο ελληνικό λόγο*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων-Βιβλιοπωλείο της Εστίας, σελ. 50.

Σύνοψη εναλλακτικών πρακτικών στους δημόσιους χώρους της εκπαίδευσης, των Μ.Μ.Ε. και της πολιτικής

- 1) Κριτική προσέγγιση της γλώσσας στα επίπεδα της γραμματικής, της σύνταξης και της σημασιολογίας [...].
- 2) Χρήση διπλών (αρσενικών και θηλυκών) τύπων στις γενικές αναφορές (μαθητής/τρια).
- 3) Κατάργηση ή ανακύκλωση σεξιστικών όρων (π.χ. γεροντοκόρη, δεσποινίς).
- 4) Καθιέρωση καινούριων όρων που εκφράζουν τη γυναικεία πραγματικότητα (π.χ. σεξουαλική παρενόχληση, τεκνοθεσία αντί του όρου υιοθεσία).
- 5) Ευαισθητοποίηση στο θέμα του γλωσσικού σεξισμού στην εκπαίδευση, τα Μ.Μ.Ε. και τις πολιτικές οργανώσεις (μέσα από συζητήσεις και σεμινάρια).

Εκπαίδευση-ΜΜΕ-Πολιτική (2)

- 6) Συμμετοχή γυναικών/φεμινιστριών γλωσσολόγων στις διαδικασίες καθορισμού της γλώσσας.
- 7) Χρήση εναλλακτικών ρόλων/προτύπων για τα δύο φύλα στην εκπαίδευση (π.χ. η πυροσβεστήνα, η ψυχαναλύτρια, ο πατέρας, ο νηπιαγωγός).
- 8) Χρήση γυναικείων μορφών στα Μ.Μ.Ε. ως αντιπροσωπευτικών της ανθρώπινης ύπαρξης (π.χ. στις γελοιογραφίες).
- 9) Παρουσίαση των γυναικών ως έξυπνων, δυναμικών και αποφασιστικών και όχι, απαραιτήτως, υστερικών, άβουλων και σεξομανών ατόμων στα τηλεοπτικά σήριαλ.
- 10) Συχνή χρήση του θηλυκού γένους με σκοπό την κριτική των στερεοτύπων στον δημόσιο και ιδιωτικό χώρο (π.χ. η από μηχανής θεά, η διευθύντρια).

2. Η επικοινωνιακή ικανότητα και τα δύο φύλα (1)

- Η επικοινωνιακή ικανότητα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή διεξαγωγή της επικοινωνίας.
- Η ικανότητα αυτή αναφέρεται στα κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία που απαιτούνται από τους χρήστες μιας γλώσσας, όπως είναι, για παράδειγμα,
η γνώση του πότε θα πρέπει να σωπαίνουμε ή τα θέματα για τα οποία μπορούμε να συζητάμε κάτω από συγκεκριμένες περιστάσεις.
- **Οι διαφορές των δύο φύλων στη χρήση της γλώσσας** και κυρίως στις επικοινωνιακές στρατηγικές έχουν μελετηθεί συστηματικά κυρίως στον αγγλοσαξονικό χώρο.

Χαρακτηριστικό	Γυναίκες		Άντρες	
	Χρήση	Ερμηνεία	Χρήση	Ερμηνεία
1. Υποστήριξη του λόγου με εκφράσεις (ναι, μμ)	+	Προσοχή	-	Συμφωνία
2. Χρήση ερωτηματικών προτάσεων	+	Ενδιαφέρον	-	Απορία
3. Ταυτόχρονη ομιλία	+	Συμμετοχή	-	Διακοπή
4. Αλλαγή θέματος	σταδιακά	Περισσότερη ανάλυση	απότομα	Περιττή
5. Προσωπικά θέματα	+	Μοίρασμα εμπειριών	-	Συμβουλή
6. Γλωσσική επιθετικότητα	-	Προσωπική επίθεση	+	Πρόκληση
7. Ικανότητα της ακρόασης		Ενεργός ρόλος		Παθητικός ρόλος

Πίνακας 1: Χαρακτηριστικά (Γυναίκες-Άνδρες)

2. Η επικοινωνιακή ικανότητα και τα δύο φύλα (2)

- Με βάση αυτές τις μελέτες έχει διαπιστωθεί ότι οι διαφορές αυτές αφενός παρεμποδίζουν την αποτελεσματική επικοινωνία ανάμεσα στα δύο φύλα και αφετέρου συντελούν στον κοινωνικό αποκλεισμό των γυναικών. Σύμφωνα με την Coates (1993)

(1) η χρήση π.χ. υποστηρικτικών εκφράσεων (ναι, μάλιστα, μμ) από τις γυναίκες παρερμηνεύεται συχνά ως συμφωνία με τα λεγόμενα του συνομιλητή, ενώ η έλλειψη αυτών από τον λόγο των αντρών εκλαμβάνεται ως έλλειψη προσοχής για τις συνομιλήτριές τους.

(2) Η συχνή χρήση ερωτήσεων και αιτήσεων από τις γυναίκες ερμηνεύεται από τους συνομιλητές τους μόνο ως επιθυμία για περισσότερες πληροφορίες, ενώ στόχος των γυναικών μπορεί να είναι η εγκαθίδρυση ενός δίαυλου επικοινωνίας. Επίσης,

(3) οι γυναίκες συχνά μιλάνε ταυτόχρονα με τον συνομιλητή τους, για να δείξουν τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον τους για το θέμα της συζήτησης, κάτι που οι άντρες θεωρούν διακοπή και αγένεια.

2. Η επικοινωνιακή ικανότητα και τα δύο φύλα (3)

(4) Η μετάβαση από ένα θέμα συζήτησης προς ένα άλλο γίνεται από τις γυναίκες βαθμιαία και βάσει των προηγούμενων λεγομένων των συνομιλητριών τους, αφού έχει προηγηθεί αρκετός χρόνος συζήτησης για το κάθε θέμα. Οι άντρες, από την άλλη μεριά, δεν αφιερώνουν παρά λίγο χρόνο στο κάθε θέμα και αλλάζουν θέματα γρήγορα, με συνέπεια οι συνομιλήτριές τους να νιώθουν ότι δεν ενδιαφέρονται αρκετά.

(5) Οι γυναίκες συζητούν ανοιχτά προσωπικές τους εμπειρίες και θέματα με σκοπό να τις μοιραστούν και να αποσπάσουν κάποια διαβεβαίωση ή παρηγοριά, σε αντίθεση με τους άντρες που συχνά θεωρούν τις προσωπικές συζητήσεις επικίνδυνες ή περιττές και όταν συμμετέχουν σε αυτές αναλαμβάνουν συμβουλευτικό κυρίως ρόλο.

(6) Οι γυναίκες ως ακροάτριες σε μια συνομιλία υιοθετούν ενεργό ρόλο με τη χρήση υποστηρικτικών εκφράσεων, όπως είπαμε παραπάνω, την ενθάρρυνση των άλλων συνομιλητών και συνομιλητριών τους να πάρουν μέρος στη συζήτηση και με το να έχουν διαρκή οπτική επαφή με το άτομο που έχει τον λόγο.

2. Η επικοινωνιακή ικανότητα και τα δύο φύλα (4)

- Τα παραπάνω χαρακτηριστικά διαμορφώνουν μια αντίληψη ότι ο **γυναικείος λόγος είναι ανίσχυρος, γιατί είναι περισσότερο έμμεσος σε σχέση με τον αντρικό.**
- Αυτός, όμως, ο "ανίσχυρος" γυναικείος λόγος παρέχει τις δυνατότητες επικοινωνίας στους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες των γυναικών χωρίς να επιβάλλει τους δικούς του προκαθορισμένους κανόνες επικοινωνίας.
- Ο χαρακτηρισμός, λοιπόν, *ανίσχυρος* δεν έχει υπόσταση, αφού η επιτυχής επικοινωνία πραγματοποιείται μέσα από μια ισορροπημένη διαδικασία χρήσης ερωτήσεων, καταφάσεων αλλά και αναμονής για τη λήψη του λόγου από τους συνομιλητές ή συνομιλήτριες.

2. Η επικοινωνιακή ικανότητα και τα δύο φύλα (5)

- Οι διαφορές αυτές έχουν ερμηνευτεί, μέσα από διάφορες οπτικές, κυρίως με βάση τη **διαφορετική κοινωνικοποίηση** των δύο φύλων σε ρόλους και συμπεριφορές, και εντάσσονται πάντα σε ένα ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο άνισου καταμερισμού της εξουσίας.
- Η κατανόηση των διαφορών αυτών είναι απαραίτητη για την καλύτερη διαπραγμάτευση των διαπροσωπικών μας σχέσεων, αλλά και για τη δικαιότερη κατανομή της κοινωνικής και πολιτικής ισχύος στα δύο φύλα.

Μοντέλα ανάλυσης και κατανόησης των διαφορών των φύλων στη χρήση της γλώσσας (1)

- Έχουν προταθεί πολλά μοντέλα για να κατανοηθούν και να εξηγηθούν οι διαφορές των δύο φύλων στη γλωσσική τους συμπεριφορά. Ένα από τα σημαντικότερα είναι **το μοντέλο της διαφοράς και κυριαρχίας** [difference /dominance]. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό οι διαφορές των δύο φύλων μπορεί να βασίζονται:
 - α) στις διαφορετικές υποκουλτούρες όπου ανήκουν και
 - β) στον καταμερισμό της εξουσίας που ισχύει στην κοινωνία και που οδηγεί σε λιγότερη απόδοση εξουσίας στις γυναίκες.
- Οι διαφορετικές, όμως, υποκουλτούρες εντάσσονται και πάλι σε ένα κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο αναφοράς που προσδίδει θέσεις διαφορετικής ισχύος και εξουσίας στους άντρες και τις γυναίκες. Δηλαδή, οι δύο απόψεις, για να αποκτήσουν ολοκληρωμένο νόημα, θα πρέπει να συγκλίνουν και να ενσωματωθούν σε μία προσέγγιση διαφοράς στην εξουσία.

Μοντέλα ανάλυσης και κατανόησης των διαφορών των φύλων στη χρήση της γλώσσας (2)

- Παράλληλα με το παραπάνω μοντέλο, έχουν προταθεί και άλλες αναλύσεις από κοινωνιογλωσσολόγους, όπως **το κύρος και η αλληλεγγύη** [status and solidarity]. Μέσα από αυτή την οπτική γωνία, οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να κατακτήσουν μια καλύτερη θέση στην κοινωνία (κύρος) είναι περισσότερο προσεκτικές στη γλωσσική τους συμπεριφορά, ενώ η πιο "απελευθερωμένη" χρήση της γλώσσας από τους άντρες δηλώνει την επιθυμία τους για αλληλεγγύη και ταύτιση με τους ομοφύλους τους.

Μοντέλα ανάλυσης και κατανόησης των διαφορών των φύλων στη χρήση της γλώσσας (3)

- Ένα από τα ισχυρότερα μοντέλα ανάλυσης των διαφορετικών κοινωνιογλωσσικών συμπεριφορών είναι αυτό **των κοινωνικών δικτύων**, το οποίο αντιμετωπίζει τους άντρες και τις γυναίκες ως μέλη κοινωνικών ομάδων συσχετισμένα με άλλα άτομα, οι οποίοι έτσι δημιουργούν κλειστά ή ανοικτά δίκτυα, που, κατ' επέκταση, καθορίζουν και την κοινωνιογλωσσική τους συμπεριφορά.

Μοντέλα ανάλυσης και κατανόησης των διαφορών των φύλων στη χρήση της γλώσσας (4)

- Μια άλλη διάσταση στο θέμα των διαφορών των δύο φύλων πρότεινε η ερευνήτρια-γλωσσολόγος Deborah Tannen (1990). Χαρακτηριστικά η Tannen αναφέρθηκε στις ισότιμα σημαντικές ανάγκες του κάθε ατόμου για **ανεξαρτησία** και **συντροφικότητα**.
- Οι άντρες κι οι γυναίκες διαφέρουν ως προς την προτεραιότητα που δίνουν στην κάθε μία από τις παραπάνω αξίες. **Ενώ λοιπόν οι γυναίκες συμπεριφέρονται με γνώμονα τη συντροφικότητα και έπειτα την ανεξαρτησία, οι άντρες συχνά δίνουν την πρώτη θέση στην ανεξαρτησία.**
- Αυτή η διαφορά δημιουργεί παρεξηγήσεις και προστριβές στις σχέσεις των δύο φύλων (για παράδειγμα, σε ένα ζευγάρι η γυναίκα θα συμβουλευτεί τον σύντροφό της πριν πάρει μια απόφαση περισσότερο από ό,τι ο άντρας), ενώ στην ουσία και οι δύο ανάγκες (ανεξαρτησία και συντροφικότητα) είναι απαραίτητες για όλους και όλες μας.

Μοντέλα ανάλυσης και κατανόησης των διαφορών των φύλων στη χρήση της γλώσσας (5)

- Οι διαφορές των δύο φύλων, όπως έχουν συζητηθεί παραπάνω, δεν μπορούν παρά να είναι το αποτέλεσμα της **διαφορετικής κοινωνικοποίησης** στην οποία υποβάλλονται τα κορίτσια και τα αγόρια από την αρχή της ζωής τους και η οποία τους οδηγεί σε μια γλωσσική συμπεριφορά που αποκρυσταλλώνεται μέσα από την ένταξή τους σε ομόφυλες ομάδες/ κοινωνικά δίκτυα.
- Η προκαθορισμένη αυτή συμπεριφορά ενδυναμώνεται, ακόμη περισσότερο, κατά τη διάρκεια της σχολικής ζωής, όπου, άμεσα ή έμμεσα, δίνονται διαφορετικά μέσα και προσβάσεις στα αγόρια και τα κορίτσια. Τα αγόρια, που συνήθως είναι ζωηρότερα, απαιτούν και κερδίζουν περισσότερη προσοχή από τον/τη δάσκαλο/α, με συνέπεια τα κορίτσια να καταλαμβάνουν ευκολότερα μια παθητική θέση στα δρώμενα της τάξης. Επίσης, τα θέματα που προτιμούνται από τα αγόρια καταλαμβάνουν καλύτερη συχνά θέση στο αναλυτικό πρόγραμμα ή θεωρούνται σημαντικότερα, όπως οι θετικές επιστήμες και η πληροφορική.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Γλωσσικός Σεξισμός Στον Τύπο

1. Επαναλεξικοποίηση (relexicalisation) 1

- Κανονικά, ένα σεξιστικό άρθρο (που περιλαμβάνει δύο ή περισσότερα γλωσσικά τεμάχια δηλωτικά προκαταλήψεων σε βάρος των γυναικών) **περιέχει ελάχιστη ή καθόλου δράση αλλά μεγάλο περιγραφικό πλούτο.**

Αρκετά επίθετα, ίσως και ορισμένα ουσιαστικά, χρησιμοποιούνται για να απεικονιστεί μία και η αυτή γυναίκα, η οποία 'επαναλεξικοποιείται' με ποικίλους τρόπους μέσα στα στενά όρια ενός σύντομου άρθρου.

(1) Sandra. Η σέξι Sandra Jane. Μια ντράμερ. Η 25άρα κουκλάρα. Αυτή. Το κύμβαλο/σύμβολο του σεξ [sex cymbal → sex symbol]

(2) Η στριπτιζέζ με το πληθωρικό στήθος. Η Lita Lara, 34 χρονών. Αυτή. Η Lita, με περιφέρεια στήθους 44 ίντσες. Η πιπεράτη στριπτιζέζ. Η χωρισμένη μαμά.

1. Επαναλεξικοποίηση (relexicalisation) 2

-Στη ρητορική παράδοση η υψηλή λεξική συχνότητα αυτού του είδους είναι σημάδι είτε απλόχερου **επαίνου** ή **δυσφήμισης**.

Στο πλαίσιο της σεξιστικής επαναλεξικοποίησης η υψηλή λεξική συχνότητα είναι **αμφίσημη**: **συχνά, σε πρώτη ματιά, μοιάζει θετική αλλά, σε τελική ανάλυση, συγκαλύπτει ή υποδηλώνει καταδίκη.**

-**Η επαναλεξικοποίηση είναι πιο μετριασμένη** (ως προς τη συχνότητα, την ποσότητα και το είδος) **σε 'ποιοτικές' εφημερίδες**
(3) Φινετσάτη. Η Corina Price-Rodgers. Μια αριστοκράτισσα ξανθή καλλονή. Μια νόστιμη μεγαλοαστή. Η Corina.
(4) Όμορφη πωλήτρια. Φευγάτη παρέα. Η Caroline Munro. Αυτή. Το γνήσιο κεφάλτο κορίτσι στη διαφήμιση για το μαύρο ρούμι. Η πωλήτρια.

1. Επαναλεξικοποίηση (relexicalisation) 3

Λαϊκές εφημερίδες:

- ρητή σεξουαλική γλώσσα,
- συχνές αναφορές στο γυναικείο στήθος (και το μέγεθός του) και γενικά στη σωματική εμφάνιση,
- πλήθος αναφορών στην ηλικία των γυναικών,
- εκμετάλλευση της διχοτομίας 'γυναίκα-πόστερ vs. γυναίκα-σύζυγος',
- χαρακτηρισμός των γυναικών με λέξεις που δηλώνουν ανωριμότητα ή παιδιάστικη συμπεριφορά (*κορίτσι, τσαχπίνα, ζουζούνα*)

‘Ποιοτικές εφημερίδες’:

- λιγότερο ρητή σεξουαλική γλώσσα,
- αποφυγή αναφορών σε μέλη του γυναικείου σώματος,
- λίγες αναφορές στη σωματική εμφάνιση,
- σποραδικές αναφορές στην ηλικία των γυναικών,
- αποφυγή της διχοτομικής ταξινόμησης των γυναικών σε διαθέσιμες και μη,
- αποφυγή του χαρακτηρισμού των γυναικών ως ανώριμων και στερημένων σοβαρότητας προσωπικοτήτων

2. Τροποποίηση (modification) -1

- Τροποποίηση είναι ο χαρακτηρισμός δρώντων προσώπων, ανεξαρτήτως του ποια είναι αυτά, και δεν πρέπει να συγχέεται με την επαναλεξικοποίηση
- Οι λαϊκές εφημερίδες χαρακτηρίζουν γυναίκες περισσότερο παρά άνδρες
- Οι γυναίκες χαρακτηρίζονται συνήθως με λέξεις που περιγράφουν τη **σωματική τους εμφάνιση** ενώ οι άνδρες χαρακτηρίζονται με **εργασιακές ετικέτες**
- Ο χαρακτηρισμός των ανδρών γενικά ποικίλλει ανάλογα με το επάγγελμά τους, και γι' αυτό είναι **εξατομικευμένος**, ενώ των γυναικών είναι **στερεοτυπικός**

P1: σπάνια αναφέρεται το χρώμα των μαλλιών ενός άντρα αλλά τα γυναικεία μαλλιά περιγράφονται ως ζωτικό στοιχείο του χαρακτήρα της

P2: μόνο περιστασιακά αναφέρεται ότι ένας άνδρας είναι όμορφος αλλά η ομορφιά θεωρείται βασικό γνώρισμα μιας γυναίκας (*χαριτωμένη, όμορφη, κούκλα*)

(5) Ο Bill των Rolling Stones και η όμορφη ξανθιά Mandy στις 2 Ιουνίου

(6) α. Ο Alex. Αυτός. Ο άντρας (για έναν σταρ)

β. Το κορίτσι του. Η όμορφη ξανθιά Siobhan Kidd. Η πανέμορφη 26χρονη υπάλληλος της γκαλερί (για τη φίλη του)

2. Τροποποίηση (modification) -2

- Ο χαρακτηρισμός των γυναικών ως εμπορευμάτων, σε λαϊκές εφημερίδες, είναι τυποποιημένος: ένα πλήθος από συνώνυμα του όμορφη (εκτός από το σέξι) χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν γυναίκες

- Οι γυναικείοι χαρακτηρισμοί δεν αναφέρονται στη γυναίκα ως άτομο. Ανήκουν σε ένα λεξιλογικό απόθεμα και οδηγούν σε σχηματοποιημένες περιγραφές προσώπων.

Το αποδεικνύει η κατάχρηση λέξεων όπως σέξι, πανέμορφη, γλυκιά κ.λπ. και το γεγονός ότι η μορφή τους τείνει να ακολουθεί συγκεκριμένους τύπους λεξικής παραγωγής και σύνθεσης (πρβλ. *curvy, pretty, dishy, busty, tasty, racy*).

- Στα περισσότερα σεξιστικά άρθρα οι γυναίκες δεν κάνουν ουσιαστικά τίποτε. Αυτό που καταγράφεται είναι ένα μη-συμβάν ενώ η γυναικεία εμφάνιση συνιστά το μόνο θέμα ενασχόλησης του άρθρου, δηλαδή ένα μη-θέμα.

3. Αναγωγική γλώσσα (reductive language) -1

- Η αναγωγική γλώσσα περιορίζει ένα πρόσωπο σε ένα και μοναδικό κατηγορημα και αγνοεί οτιδήποτε άλλο.
- Οι περισσότεροι χαρακτηρισμοί που περιγράφουν σωματική εμφάνιση είναι αναγωγικοί, εκτός αν συνοδεύονται από άλλες περιγραφές.
- Συχνά, στη σεξιστική γλώσσα, ο χαρακτηρισμός περιλαμβάνει μια **μετωνυμία ή συνεκδοχή**, η οποία επιλέγει ένα μέρος στη θέση του όλου (π.χ. το πέταλο αντί ολόκληρου του άνθους ή τα γυναικεία πόδια αντί ολόκληρου του σώματος της γυναίκας)
- Τα πιο αναγωγικά επίθετα που χρησιμοποιούνται σε βάρος των γυναικών είναι εκείνα που αναφέρονται σε μέρος ή μέρη του σώματος. Από αυτά **τα ηπιότερα αναφέρονται στο χρώμα των μαλλιών, τα σκληρότερα στα πόδια, στα οπίσθια, στα στήθη, ακόμη και στα γεννητικά όργανα.**

(7) Ένα κορίτσι με πλούσιο στήθος, η καλλίγραμμη Karen. Με αναλογίες 36-29-37. Η Katie με τις ωραίες καμπύλες. Μια ζουμερή στριπτιζέζ. Η Maria Rowe με τα ατέλειωτες γάμπες. Χυμώδης ηθοποιός.

3. Αναγωγική γλώσσα (reductive language) -2

- Περισσότερο δυνατά και αναγωγικά είναι τα ονοματικοποιημένα ισοδύναμα των παραπάνω επιθέτων.

Π1: η ξανθιά μαθήτρια, η ξανθιά Siobhan Kidd

Π2: η ξανθιά, η μυστηριώδης ξανθιά, η πανέμορφη ξανθιά → “η γυναίκα είναι ξανθιά, τα υπόλοιπα δεν μας ενδιαφέρουν”

(8) Πρόσωπα ημερολογίων. Νέα πρόσωπα. Ολοκαίνουργιο πρόσωπο. Η Rachel.

- Αντίστροφα, κάποια ονόματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν παιγνιωδώς ως ρήματα

(9) ...Found easy to bust (= ‘εισβάλλω’) into the big time. June will be busting out all over (= ‘θα κατακλύσει τα πάντα’)

(10) Do not boob (= ‘διαπράττω σφάλμα’) over your bra

- Όλες οι μορφές αναγωγικής γλώσσας είναι επικρατέστερες σε λαϊκές παρά σε ‘ποιοτικές’ εφημερίδες και ιδιαίτερα η εμφανώς σεξουαλική αναγωγική τροποποίηση. Γλώσσα με αναγωγική στόχευση (λέξεις που δεν είναι από τη φύση τους αναγωγικές αλλά χρησιμοποιούνται για να μεταφέρουν ένα αναγωγικό μήνυμα) αφθονεί και στις δύο κατηγορίες εφημερίδων.

4. Παρήχηση και λογοπαίγνιο (alliteration and pun)

- Η παρήχηση και το λογοπαίγνιο είναι συνηθέστατα στα περισσότερα σεξιστικά άρθρα λαϊκών εφημερίδων. Καθώς χρησιμοποιούνται με περιπαικτική ποιητική διάθεση, χαμηλώνουν τον τόνο αυτών των κειμένων και υποδηλώνουν ότι οι γυναίκες αποτελούν ένα κατώτερο στρώμα της κοινωνίας με το οποίο μπορεί κανείς να αστειεύεται.

Παρηγήσεις

(11) Sexy Sandra

(12) Dishy Donna

(13) Curvy Karen

Λογοπαίγνια (υπαινίσσονται το σώμα και τη σεξουαλικότητα των γυναικών)

(14) CARRON busts (= 'στήθος' / 'εισβάλλω') into business

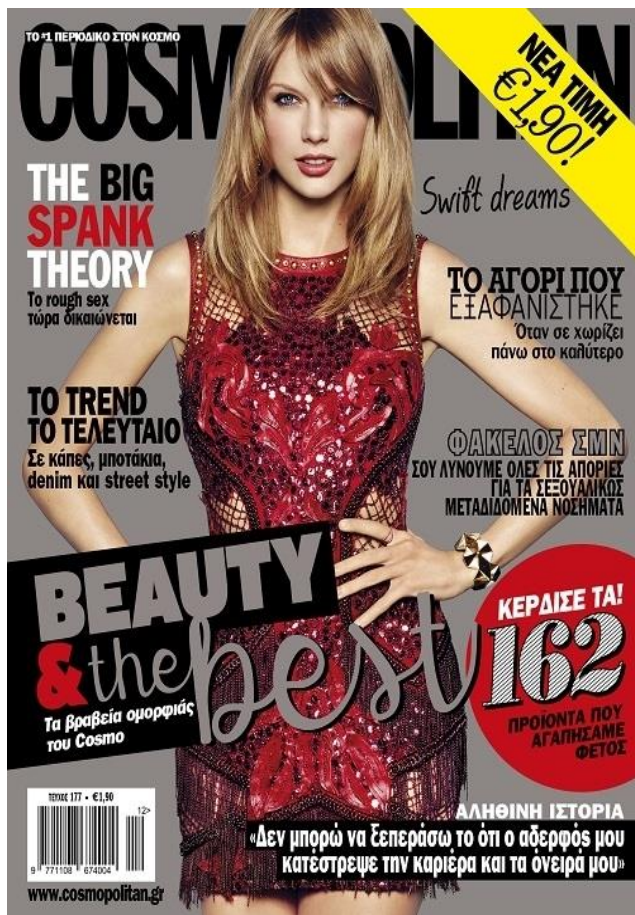
(15) She has a good head for figures to match her own 34-22-34 statistics

(= 'στατιστική' / 'αναλογίες μελών του σώματος')

- Το λογοπαίγνιο είναι ένα ισχυρό ρητορικό όπλο, που χρησιμοποιείται ιδιαίτερα από λαϊκές εφημερίδες όταν περιγράφονται οι γυναίκες ως ομάδα με την οποία μπορεί κανείς να αστειευτεί υπονοώντας ότι οι γυναίκες είναι κατώτερες από τους άνδρες.

- Η κυριαρχία σεξουαλικών λογοπαιγνίων σε σεξιστικές στήλες λαϊκών εφημερίδων είναι εμφανέστατη και η αντιστοιχία μεταξύ λογοπαιγνίων και σεξιστικών άρθρων κάθε άλλο παρά συμπτωματική είναι.

Εικόνα 1: Εξώφυλλο περιοδικού Cosmopolitan (τεύχος 177)
<http://www.cosmopolitan.gr/>

Εικόνα 2: Εξώφυλλο περιοδικού Cosmopolitan (τεύχος 176)
<http://www.cosmopolitan.gr/>

Εικόνα 3: Εξώφυλλο περιοδικού
Cosmopolitan (τεύχος 175)
<http://www.cosmopolitan.gr/>

Εικόνα 4: Εξώφυλλο περιοδικού
Cosmopolitan (τεύχος 174)
<http://www.cosmopolitan.gr/>

5. Επιδεικτικός λόγος (pin-up discourse) vs κατατακτήριος λόγος (annex discourse) -1

- Ο **επιδεικτικός** λόγος αντιμετωπίζει τις γυναίκες ως σεξουαλικά αντικείμενα (εμπορεύματα) που μπορούν να διατεθούν στην αγορά, για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των ανδρών
- Ο **κατατακτήριος** λόγος είναι η άλλη όψη του σεξιστικού νομίσματος: αντί να 'εξυψώνει' τις γυναίκες για τα σεξουαλικά τους χαρίσματα, τις τοποθετεί στη θέση τους σχεδόν χωρίς περιστροφές και αναφέρεται σε αυτές σαν να είναι ιδιοκτησία των συζύγων, φίλων και γενικά των ανδρών ή υπογραμμίζει την κατώτερη κοινωνική τους θέση (ως νοικοκυρών, υπηρετριών κ.λπ.) απέναντι στο κυρίαρχο αρσενικό.

Παραδείγματα επιδεικτικού λόγου (ολοφάνερα στοχεύει σε διέγερση):

(16) Η σέξι Sandra Jane...

(17) Ήταν το σεξουαλικό μας κύμβαλο / σύμβολο για χρόνια...

(18) Η εκρηκτική Debee Ashby επιδεικνύει το σέξι φόρεμά της...

5. Επιδεικτικός λόγος (pin-up discourse) vs κατατακτήριος λόγος (annex discourse) -2

- Ο κατατακτήριος λόγος, από την άλλη πλευρά, είναι όσο γίνεται λιγότερο διεγερτικός, από τη στιγμή που η συντηρητική ιδεολογία επιτάσσει ότι 'η γυναίκα ενός άλλου άνδρα' δεν θα πρέπει να παρουσιάζει σεξουαλικό ενδιαφέρον. Όχι μόνο δεν είναι διαθέσιμη (είναι ένα εμπόρευμα που έχει πουληθεί) αλλά, καθώς επισκιάζεται πλήρως από το αρσενικό, κατατάσσεται προσφωνούμενη με το δικό του όνομα.

Παραδείγματα κατατακτήριου λόγου:

(19) Τώρα ο Alex χάνει τη φιλενάδα του

(20) Η πρώην ερωμένη του Ted, η πρώην φιλενάδα του

5. Επιδεικτικός λόγος (pin-up discourse) vs κατατακτήριος λόγος (annex discourse) -3

- Συνήθως, ο κατατακτήριος λόγος περιορίζει τη γυναίκα σε ρόλο ιδιοκτησίας ενός συγκεκριμένου αρσενικού και γι' αυτό χρησιμοποιεί τη γενική κτητική. Στα παραδείγματα που ακολουθούν η προσάρτηση των γυναικών (νικητριών σε δύο μπίνγκο) ως νοικοκυρών σε έναν εργαζόμενο αρσενικό **εξωραΐζεται με ειρωνικό τρόπο:**

(21) Η περήφανη νοικοκυρά Mabel Howick

(22) Η οικοδέσποινα από το Warwickshire Mary Robinson

5. Επιδεικτικός λόγος (pin-up discourse) vs κατατακτήριος λόγος (annex discourse) -4

- Το άκρον άωτον της κοινωνικής υποβάθμισης της γυναίκας συμβαίνει όταν οι γυναίκες 'στεγάζονται' κάτω από τα επώνυμα και τα αρχικά των συζύγων τους, όπως στο *Κος και Κα Γεωργίου*, και ίσως ακόμη περισσότερο όταν υπάγονται σε αρσενικούς (επαγγελματικούς) όρους, όπως στο *Η εκπρόσωπος τύπου του υπουργείου*.
- Τέτοιες διατυπώσεις ενισχύουν τη σεξιστική αντίληψη ότι οι γυναίκες θα πρέπει να είναι υπηρέτριες και τροφοί, αφήνοντας στους άνδρες τα δημόσια πράγματα και τις ισχυρές κοινωνικές θέσεις.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

- Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Δαγκίτσης, Κ. 1986. Λεξικό Συνωνύμων. Αθήνα: Ι. Γ. Βασιλείου.

Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Τσοκαλίδου, Ρ. 1996. Το φύλο της γλώσσας. Οδηγός μη-σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο ελληνικό λόγο. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων-Βιβλιοπωλείο της Εστίας, σελ. 50.

Coates, Jennifer (1993): Women, Men and Language. London.

Tannen, Deborah (1990). You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. VIRAGO PRESS.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Περικλής Πολίτης.
«Γλώσσα και Κοινωνία. Γλωσσικός σεξισμός και Μέσα». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
http://opencourses.auth.gr/eclass_courses.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: <Γιομελάκης Δημήτριος>
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό εξάμηνο 2014-2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

